

השיעור השבועי

גליון מספר 440

הרב המקדים: הר"צ מיכאל עמוס שליט"א
חבר בית הדין הגדול

השיעור נמסר בכל מוצאי שבת בבית"כ היזדים ומשודר דרך הליוון והרדיו ובקוויים רבים. מיסודו של מרן רבינו עובדיה יוסף זיע"א

ר"ת	יציאה	כניסה	ירושלים
20:37	19:47	18:55	חל אביב
20:34	19:45	18:54	חיפה
20:37	19:48	18:56	באר שבע
20:35	19:46	18:54	

מצורע | שבת הגדול | י"ב ניסן תשפ"ד

כתב ועורך השיעור:

הרב דכיר פריץ שליט"א

הכשר כלים לפסח

להפצת עלונים באזור מגוריך
התקשר: 053-4774733

חוזר וניעור. סתם ויש הלכה כסתם לגמרי. תערובת היתר בהיתר. שעטנו בחליפות. חמץ היתרא בלע או איסורא בלע. מצות של ערב פסח אחר חצות. הטעמים למה חמץ בפסח אפילו באלף לא בטל, ונפקא מינה שחמץ בערב פסח בטל בששים. י' דברים שאינם בטלים אפילו באלף. דין נגיעה במוקצה. בדיקת הספרים מחמץ. הכשר שלחן, כיור, שיש, עגלה, משטח גז, פלאטה חשמלית, ברז, מיחס, פינג'אן.

תקציר השיעור הקודם

א. בשיעור הקודם דיברנו בענין חוזר וניעור, והמסקנא בדעת מרן השלחן ערוך שחמץ שהתערב לפני פסח בטל בששים, ואינו חוזר וניעור בפסח עצמו. וזה לשון הש"ע (סימן תמו"ד): אם נתערב החמץ קודם הפסח ונתבטל בששים, אינו חוזר וניעור בפסח לאסור במשהו, ויש חולקים. ע"כ. ויש לנו כלל בכל השלחן ערוך, סתם ויש הלכה כסתם לגמרי. ולכן מי שלקח לפני פסח מחבת חמץ, שטף אותה, וכשהיא נקיה קלה עליה גרעינים עם מלח, המחבת קיבלה טעם מהחמץ, והגרעינים קיבלו טעם מהמחבת, כיון שבטל בששים שוב אינו חוזר וניעור, ובפרט שכאן אין חמץ בעין, אלא נותן טעם בר נותן טעם היתרא, שמבואר בגמ' חולין (ק"א) לגבי בשר בחלב שמוותר, וכתבו הראשונים שהוא הדין לגבי פסח. וכן מי שעשה חרוסת או דבש בכלי חמץ, החרוסת והדבש מותרים באכילה בפסח. ולגבי הגרעינים האשכנזים בלאו הכי לא אוכלים קטניות. ובחרוסת הדין כן גם לאשכנזים, שהרי החזון איש (סי' קי"ט ס"ק ד) שהיה אשכנזי, היקל בטעם חמץ כשהוא נותן טעם בר נותן טעם, החמץ נתן טעם בכלי, והכלי בחרוסת, ועדיין זה היתר, כי חמץ לפני פסח הוא היתר.

סתם ויש

ב. הזכרנו בשיעור הקודם שהאור לציון (במבוא לח"ב) סבר בדעת מרן שלכתחילה יש לחוש לדעת היש, ורק במקום צורך - חולי או שעת הדחק - עושים כמו הסתם. אבל זה במחילה מכבודו פשוט אינו נכון, שהרי החיד"א כתב בברכי יוסף (או"ח סימן סא בשו"י ברכה ס"ב) ששאלו את מרן פה אל פה על ההלכות שכתב בסתם ויש, כמו מי התכוין לפסוק? והשיב שדעתו לפסוק כדעת הסתם.

היתר בהיתר

ג. יש לדון בתערובת חמץ מצד תערובת היתר בהיתר, אנחנו יודעים שכאשר יש שני נוגדנים, כמו מיץ ממותק בצבע צהוב או אדום או ירוק, אם ישים כנגדו הרבה מים, הוא התבטל ברוב, וכן דבר איסור שנתערב ברוב היתר, בטל בששים, אבל חמץ לפני פסח הוא היתר², והמצה היתר, איך שייך לבטל. הר"ן בנדרים (נב) הסביר במחלוקת רבי יהודה וחכמים אם מין במינו בטל או לא, שגם לחכמים שמין במינו בטל זהו באיסור והיתר, שני נוגדנים, אבל היתר בהיתר לא בטיל. ולכן סבר הרמב"ם (פ"ד מהל' חמץ ומצה ה"ב) שחמץ אינו בטל וחוזר וניעור. ולכן כתב לגבי תרי"אקה, שהוא סירופ עם עמילן חטה, אף שנתערב לפני פסח ובטל בששים, חוזר ונאסר באכילה בפסח. ואמנם הש"ע (סי' תמ"ד) העתיק דברי הרמב"ם גבי תרי"אקה, מרן פסק כהרמב"ם רק בדבר המעמיד, וכן כתבו הט"ו, בית דוד, רבי יהודה עייאש, והרב קול אליהו. אבל בסתם תערובת שלא בדבר המעמיד, חמץ אינו חוזר וניעור וכמו שכתב בסימן תמ"ז ס"ד בסתם. ונחזק את הדברים יותר.

דופק על השלחן בתקיפות ומעמידו על מקומו. כשהיינו צעירים בשנת תשל"ד או תשל"ה, מרן פתח את הכולל "חזון עובדיה", היו שם מעל 35 אברכים חשובים, היום כולם נושאי משרות, דיינים ראשי ישיבות או רבנים. והרב למד איתנו בית יוסף אבן העזר, היה אומר תקרא אתה, תקרא אתה... וכך למדנו כמעט את כל הבית יוסף אבן העזר, ואחר כך חושן משפט. מרן אהב ללמוד איתנו, לא היה מדי שיעור, אלא היינו יושבים וקוראים יחד את הטור ובית יוסף, וכמוכן תוך כדי הדברים היה אומר לנו חידושים, כאן יש קושיא וכאן יש תירוץ... וב"ה הרב שולט באבן העזר וחושן משפט, וכעת הוציא ספר "אמרי עמוס" שני כרכים, מתוך פסקי הדינים שכתב במשך עשרות שנים שישב בבית הדין. יהי רצון שיזכה לחבר עוד ספרים, להגדיל תורה ולהאדירה.

² אדם שהולך בדרך ורואה לחם או בסקווית ראוי לאכילה, מרים ומניח על הגדר, אין מעבירין על האוכלין (עירובין סד: ב"מ כג), אבל אם לא ראוי לאכילה לא צריך, חבל על הזמן והסירחה.

¹ מדברי הגאון רבי מיכאל עמוס שליט"א חבר ביה"ד הגדול: ברשות מרן הראשון לציון, ב"ה אני יזכה לשבת עם מרן בבית הדין הגדול כבר כמה שנים, בן פורת יוסף בן פורת עלי עין, נושא ונותן במלחמתה של תורה בדרכו של מרן רבינו עובדיה יוסף זצוק"ל, בקדושה ובטהרה, להעמיד האמת על תילה במסירות נפש. וזה לא רק בבית הדין, אלא כך דרכו בכל היום כולו, בכל דבר שכותב ובכל מקום שדורש. וזה הדור למה שלא זכו דורות רבים, וב"ה מרן זצ"ל דאג שלא יהיה העולם ריק, והשאיר לנו את בנו שהוא זה שממשיך דרכו, לאורך ימים ושנות חיים. אמן ואמן.

דברי מרן שליט"א: חזק וברוך להגאון הגדול רבי עמוס מיכאל ה' ישמרהו ויחיהו, חבר בית הדין הגדול. אנחנו זוכרים את חברי בית הדין הגדול שהיו לפני חמשים שנה ויותר, היו גדולי עולם כמו: הרב ז'ולטי, הרב אלישיב, הרב גולדשמידט, שהם היו ידידים של מרן זצ"ל, וגם מרן עצמו היה בבית הדין הגדול. וב"ה הרב עמוס ממשיך את הדרך. אנחנו יושבים יחד בביה"ד, ורואים אצלו נקודה חשובה, שיש לו שלחן ערוך החמישי, הוא לא רק בקי באבן העזר וחושן משפט, אלא יש לו שיקול דעת, ותופס בחכמה מי משקר ומי דובר אמת, וכשרואה אחד משמקר

ראיה ממשנה

ד. הראב"ד (בשו"ת תמים דעים סימן לו) ביאר שחמץ אינו חוזר וניעור, ואף שלפני פסח החמץ היתר, וגם המצה היתר, אפילו הכי היתר בהיתר בטלים. וראיה לזה מהמשנה בכלאים (פ"ט משנה א): צמר ופשתים צמר גמלים וצמר רחלים שטרפן זה בזה, אם רוב מן הגמלים מותר³, ואם רוב מן הרחלים אסור, מחצה על מחצה אסור. וכן נפסק בשלחן ערוך (יו"ד ס"ו רצט סעי' א). והרי הפשתן בפני עצמו הוא היתר, וכן צמר רחלים, ומוכח דאף שזו תערובת היתר בהיתר יש בזה דין ביטול ברוב. ואם כן הוא הדין לחמץ לפני פסח שהוא בטל. בא הפרי חדש⁴ (סי' תמב) והקשה על הראב"ד קושיא, וזכה לכונן אליה הגאון רבי עקיבא איגר (בתשובה סימן לח), שהרי בשעטנז באותה שעה שמתערב יש צד שיכול להיות אסור כעת, אם יערב פשתן עם צמר רחלים, אבל בחמץ כעת אין אפשרות שיהיה איסור, ואם כן מה הדימוי, לעולם נאמר שחמץ עם כשר אינו בטל, כי הוא היתר בהיתר, אין כאן שני דברים הנוגדים זה את זה, ומה שבשעטנז בטל, כי שם עכשיו יש צד איסור.

בשר הקרבנות

ה. אפשר ליישב על פי דברי הר"ן בפסחים (ל), בהקדם דברי המשנה בעבודה זרה (ע"ה): הלוקח כלי תשמיש מן העובדי כוכבים - רואה ערבי שמוכר בזול כלים יד שניה, שמסתמא עשו בהם נבלות וטרפות, דגים טמאים - את שדרכו להטביל יטביל, להגעיל יגעיל, ללבן באור ילבן באור. שפודים ואסכלאות שצולים בהם בשר, חייבים ליבון באש, והברזל יהיה כל כך אדום עד שיהיו ניצוצות של אש נתזים ממנו, וסירים ויורות שמשתמשים ברוטב, עושים להם הגעלה. ובגמרא (ע"ו) מובא, שבבית המקדש היו צולים את בשר הקרבנות, חטאת ושלמים, בשפודים ואסכלאות - רשתות - על האש. והרי בשר חטאת אחר יום ולילה נעשה נותר, ובשר שלמים אחר שני ימים ולילה נעשה נותר, ונאמר (שמות יב, י) "הנותר ממנו עד בוקר באש תשרופו", ואם כך מה שממשיך לצלות על אותו שפוד מקבל טעם איסור של נותר. ולכן היה להם כלי עם מים רותחים, ובכל פעם לאחר שצלו בשר היו מגעילים בו את השפודים, ומכשירים אותם. הקשה רב עמרם לרב ששת: הלא במשנה אמרו ששפודים ואסכלאות מלבנן באור? אמר ליה: עמרם ברי! מה ענין קדשים אצל גיעולי עובדי כוכבים, הכא היתרא בלע, התם איסורא בלע. כלומר, בקדשים כיון שהכלי בתחילת בליעתו לא בלע נותר אלא בלע בשר היתר, די בהגעלה, מה שאין כן כלים של גוי שבלעו טעם איסור של דבר טמא, טעונים ליבון.

³ התורה אסרה שעטנז רק עם צמר רחלים ולא עם צמר גמלים, והוא הדין פוליאסטר, אדם שקונה חליפה ישאל את המוכר כמה זה עשוי, אם הרוב מצמר צריך לשלוח לבדיקה שאין בה פשתן, לוקחים לחנות במאה שערים כמדומני שעושה בדיקה. בעל חנות שאינו דתי שאומר לו: זה לא שעטנז, לא יסמוך עליו, עם כל הכבוד שהוא יהודי והוא תינוק שנשבה בין הגוים, במשנה במסכת בכורות (פ"ד מ"י) אמרו, זה הכלל, כל החשוד על הדבר לא דנו ולא מעידו. ובמסכת דמאי (פ"ב מ"ב), על עצמו אינו נאמן כיצד יהא נאמן על של אחרים. הוא לא מבין כלום, אטו הוא יודע מה זה שעטנז? וכתב בשו"ת פני יהושע (היו"ד ס"ו טז) - זקנו של הפני יהושע על הש"ס - שלא צריך שיבואו שני עדים ויעידו שפלוגי חשוד ללבוש שעטנז, אלא מספיק שיצא קול בעיר שהוא לא שומר מצוות. ואין מותר לקבל לשון הרע שיש בו י"ז לאוין? אלא דבר שידוע לכולם אין בזה לשון הרע, ולכן מותר לדבר על הרשעים כמו השופטים, שהם מחללי שבת ועוברים עבירות בפרהסיא. וכמו שכתב הרמב"ם (פ"א מהל' דעות ה"ה): ואם נאמרו דברים אלו בפני שלשה כבר נשמע הדבר ונודע, ואם סיפר הדבר אחד מן השלשה פעם אחרת אין בו משום לשון הרע, והוא שלא יתכן להעביר הקול ולגלותו יותר. ע"כ. דהיינו שלא יהיה לו אינטרס להשמיץ מישהו מסויים שהוא שונא אותו. וכאן יש אינטרס חיובי, שידעו שלא לסמוך עליו בענייני שעטנז, חלה ומועשר וכדומה. וכן פסק הרמ"א (יו"ד ס"ו שב ס"ב), שאין לסמוך על ישראל החשוד שאומר שהבגד אינו שעטנז. וכן כתב רבי חיים קנייבסקי בספרו דרך אמונה (פ"י מכלאים ס"ק קכד).

דרך אגב, אם לובש שעטנז, כמה שיעצק בתפלה ויבכה, "גם כי אזעק ואשווע שתם תפלתו" (איכה ג, ח), התפלות נתקעות בגל ולא עולות למעלה. כמ"ש בספר הציוני מאחד הקדמונים, וכן הוא בפירוש הריקאנטי (ויקרא יא, ט), ובספר שלמי צבור (דיני נטילת ידים שחרית סי' ג). ובנוודע ביהודה (דרושי הצל"ח דרוש חי אות ו) בשם חכמי

היתרא בלע או איסורא בלע

ו. נחלקו הראשונים אם חמץ דומה לקדשים, ונקרא "היתרא בלע", או "איסורא בלע"? הר"ף והרא"ש (פסחים ל), העתיקו את המשנה בעבודה זרה גם לגבי פסח, כלומר שאין חילוק בין מאכלות אסורות לחמץ, שכל שתשמישו ביבש הכשרו בליבון, וכל שתשמישו בלח הכשרו בהגעלה. וכן דעת הרמב"ן (הובא בר"ן פסחים ל), וכתב הבית יוסף (סימן תנא) בשם רבינו ירוחם (נ"ה ח"ב ד"מ ע"ב) שכן דעת רוב הפוסקים. אולם לדעת הרמב"ם (פ"ה מהלכות חמץ ומצה הלכה כג) אין מושג של ליבון בפסח, ולעולם כל הכשר הכלים בפסח די בהגעלה, גם כלים שהשתמשו בהם ביבש, ודומה לבשר חטאת ושלמים, כי חמץ לפני פסח הוא היתר גמור כמו שלמים, ודי בהגעלה. וכן כתבו עוד ראשונים. הר"ן מקשה על הר"ף, מה יענה על הטענה שחמץ הוא היתר ואם כן די בהגעלה? ותירץ, שחמץ שמו עליו, כל השנה הוא נקרא חמץ, מה שאין כן קדשים שבשעת הבליעה לא היה לבשר שם של "נותר". לפי זה מיושבת הקושיא של הפרי חדש ורבי עקיבא איגר על הראב"ד, כי אמנם חמץ הוא היתר גמור, אבל מכיון ששמו עליו הרי הוא בגדר איסור גם לפני הפסח, וחשיב "איסורא בלע", ולכן שפיר דימה לצמר גמלים וצמר רחלים שיש בהם מצד של איסור כבר עכשיו.

תירוץ יפה אבל לא נכון

ז. זה תירוץ יפה, אבל לא כל תירוץ יפה הוא נכון... הראב"ד עצמו בשו"ת תמים דעים (ס"ס ק) סובר כדעת הרמב"ם שחמץ היתרא בלע, ולכן לדעתו כל הכלים בפסח די להם בהגעלה ואינם צריכים ליבון, שדומים לשלמים וחטאת. רואים שלא סובר כסברת הר"ן שחמץ שמו עליו. מי שלא יודע את דברי הראב"ד יאמר תירצתי תירוץ יפה... כבר לפני יותר מששים שנה אני זוכר שמרן זצ"ל היה מקדיש את לילות שבת ללימוד תשובות, תשובות הגאונים, שו"ת הר"ף, שו"ת הרא"ש, שו"ת הרשב"א, שו"ת תמים דעים להראב"ד, נודע ביהודה, חתם סופר, ועוד ועוד, ומי שלומד הרבה ויש לו ידיעת התורה, יודע שהתירוץ לא נכון. לפי זה חזרה קושיית הפרי חדש ורבי עקיבא איגר על הראב"ד, וצריך לתרץ, מי יכול להירדם כשיש קושיא...

מצות אחר חצות

ח. לפני קרוב לחמשים שנה שמענו ממרן זצ"ל⁶ שתירץ על פי דברי החיד"א בברכי יוסף (סימן תמב סק"ז, וראה להלן אות יא), ונקדים לשאול, מה הדין חמץ שנתערב בערב פסח אחר חצות היום, אנחנו משתדלים לאפות מצות בערב פסח אחרי חצות היום, כמו קרבן פסח שנעשה אחר חצות, וכמובא בשלחן ערוך (סימן תנח), וכשמכנינים את המצות בערב פסח, צריך להיזהר מאוד מאד שלא תהיה תערובת חמץ. אדם לש את העיסה וניגש לתנור, אבל התנוס עמוס, והוא

הקבלה, שיש שטן ממונה על מי ששובש שעטנז. לכן צריך לקנות חליפה של צמר כשיש למוכר תעודה מהרבנות, יש מחלקה מיוחדת ברבנות הראשית שהקים אותה מרן זצ"ל, עוד כשהיה רב ראשי לת"א, וכשמגיע משלוח של מאה חליפות מסין, עושים בדיקה מדגמית ונותנים אישורים. מי שקונה חליפות שרובן צמר ממוכר לא דתי, ואין תעודה של הרבנות, ימסור אותן לבדיקה, אבל אם קונה חליפה שהרוב פוליאסטר, גם אם יש פשתן אין בעיה, מדין היתר בהיתר בטיל, ולא צריך בדיקה.

⁴ היה לפני מעל 300 שנה, ומי שסתכל מה שכתב והארץ בהלכות פסח, זה תענוג! הוא נפטר בגיל 39, וקשה להבין איך הספיק לכתוב את כל זה. מדהים!

⁵ מי שרוצה לזכור יעשה סימן לזיכרון, דף ע"ה ראשי תיבות "עם הארץ"... היה אחד שבא לחכם והקשה לו קושיות של שטויות, אמר לו החכם: הקושיא שלך כתובה בספר "חיי אברהם" עמוד קע"ה. הלך, חיפש בספרים, באוצר החכמה, ולא מצא. חזר לרב ואמר לו: כבוד הרב, אין ספר כזה! אמר לו: תגיד, כמה זמן חי אברהם אבינו? 175 שנה - קע"ה, וזה ראשי תיבות קושיית עם הארץ...

⁶ ב"ה היינו צמודים למרן זצ"ל במשך שנים על גבי שנים, כי גדול שימושה יותר מלימודה (ברכות ז), ושמענו את השיעורים של מרן מגיל עשר, אחת עשרה, הייתי מגיע לשיעורים של הרב בבית כנסת שאול צדקה, והייתי מסכם את השיעור ועושה הלכה למעלה ומקורות למטה... וכשהייתי מראה למרן היה בודק ומלמד אותי לנסח, וכן היה מעיר לסדר את הפוסקים כסדר הדורות. אדם צריך לשמש תלמידי חכמים, לשמוע שיעורים מגדולי הדור, גם שיעורים בהלכה.

⁷ מרן זצ"ל כתב בחזון עובדיה (פסח עמ' קסז) שבדיעבד יוצאים ידי חובה במצה שמורה שנעשתה לפני כן, אבל לא התכוין ממש "בדיעבד", וכי כל עם ישראל

ממתין, לא יתקרב לתנור, שהבצק לא יחמיץ, ואפילו שיתעסק בו לא יעזור. ואם עושים בחצר צריכים להתקין אהל, שלא תהיה השמש על הבצק. וגם לא ידבר בזמן עשיית המצות, יעשה תענית דיבור, חוץ מדברים הנצרכים, כי טיפת רוק יכולה להחמיץ. וכשהתנור פנוי מיד יכניס את הבצק. איך הדין אם בערב פסח נתערבו פירורים שהחמיצו במצות, כגון שמצה רותחת נפלה על הרצפה ויש שם פירורי חמץ, ומצה זו נתערבה באחרות, האם הם בטלים ברוב או לא.

למה חמץ בפסח לא בטל

ט. נחלקו בזה הפוסקים, וזה תלוי בטעמים למה חמץ בפסח אפילו באלף לא בטל. התוס' (חולין צג. ד"ה אמר רבא) כתבו שחמץ בפסח לא בטל משום חומרא דחמץ, התורה החמירה באיסור חמץ שחיובו כרת, "ונכרתה הנפש ההיא מעדת ישראל", וגם נאמר עליו איסור 'בל יראה ובל ימצא', 'כל מחמצת לא תאכלו', וכל זה לא נאמר נבילות וטרפות, רק בחמץ, ובאו רבותינו בעקבות התורה והחמירו בחמץ בפסח שאפילו באלף לא בטל. לפי זה, אף שאיסור אכילת חמץ מהתורה מתחיל מערב פסח בחצות היום, כדרשת הגמרא בפסחים (ה) "אך חלק, וזהו איסור לאו, אבל חיוב כרת הוא מהלילה, וכן איסור בל יראה ובל ימצא אינו אלא מהלילה, ואמנם מדברי רש"י (פסחים ד. ד"ה בן, ועוד) משמע שסובר שיש בל יראה ובל ימצא מערב פסח אחר חצות, אבל דעת רוב הפוסקים שאיסור זה רק מהלילה. ואם כן כל מה שהחמירו שחמץ אינו בטל אפילו באלף הוא רק בפסח עצמו, אבל בערב פסח שאין את כל החומרות הללו, חמץ בטל בששים. וכן פסק מרן השלחן ערוך (סימן תמוז סעיף ב): חמץ שנתערב משש שעות עד הלילה, אינו אוסר במשהו אלא דינו כשאר איסורים. ע"כ.

דבר שיש לו מתירין

י. אולם הרמב"ם (פ"ט מהלכות מאכלות אסורות ה"ט) כתב שחמץ בפסח לא בטל מדין דבר שיש לו מתירין⁸, ועד שתאכלנו באיסור בפסח, תאכלנו בהיתר במוצאי פסח, ומה תגיד, הלא לאחר הפסח חמץ שעבר עליו הפסח אסור בהנאה, אבל האמת היא שכל האיסור אינו מהתורה אלא מדרבנן, וחכמים באו להחמיר ולא להקל, ואם תאמר שלא נחשב דבר שיש לו מתירין תצא קולא, ולא לזה התכוונו חכמים. אבל המרדכי (פרק כל שעה סימן תקעג) - הביאו הרמב"ם (י"ד ס"ס קב) - כתב, שאין לומר דבר שיש לו מתירין בחמץ, כי כל ההיתר של דבר שיש לו מתירין זה בדבר אסור שנעשה מותר לעולם, כגון ביצה שנולדה ביום טוב, שביום טוב היא מוקצה, ואחר יום טוב היא מותרת ולעולם לא תחזור לאיסור, אבל החמץ חוזר ונאסר בפסח של השנה הבאה, ולשיטת המרדכי חמץ אסור

משיגים מצה שנאפתה אחרי חצות?! אלא התכוין ביחס למצוה מן המובחר, שלכתחילה יקנה מצה שמורה שנאפתה אחר חצות.

⁸ יש עשרה דברים שאינם בטלים אפילו באלף, בריה כמו נמלה שלימה (ש"ע י"ד ס"י ק ס"א), חתיכה הראויה להתכבד (י"ד ס"י קא ס"א), והיא חתיכה חשובה כשהיא מבושלת שראוי להביאה לפני האורח (שם ס"ג), אבל חתיכה חיה בשלה ברוב (עי' בי"א ח"י ה"ד ס"י נח סוף אות כא, וע"ע ח"ה ה"ד ס"י ח, ח"ט האו"ח ס"י פ אות וס"י ק אות כח), וכן **דבר שבמניין** כמו ביצים (י"ד ס"י פ ס"ג, אך ע"י ק"י ס"א ובי"א ח"ה או"ח ס"י כה אות ה), שהרי מבקשים מהמוכר, תן לי עשר או עשרים ביצים, ולא במשקל. וכן בעלי חיים חשיבי ולא בטילי, דבר חשוב כמו **אגוז פרך ורימון בדן** (י"ד סימן קי ס"א), **דבר המעמיד** (י"ד ס"י פ סעיף יא), **חמץ בפסח** (או"ח סימן תמוז סעיף א), **דבר דעביד לטעמא** כמו תבלין (י"ד סימן צח סעיף ח), **אם ניכר איסורו**, כגון דבר שנועד למראה (או"ח סימן תקיג סעיף ג, וי"ד סימן קב ס"א). ואחד מהם הוא **דבר שיש לו מתירין**, כמו ביצה שנולדה ביום טוב שהיא מוקצה מדין נולד ואסורה באכילה ביום טוב, זה דבר שלא היה בעולם, שהרי הביצה כשהיא בתוך מעי התרנגולת יש לה קרום רך, ורק כשהתרנגולת יושבת על המשבר ברגע יציאת הביצה מיד הקליפה מתקשה, ונופלת, וזה טבע הקב"ה בחכמתו כדי שהתרנגולת לא תיפצע ותהיה טריפה.

בירושלמי (פ"ד דשבת ה"ב) אמרו, שאם חושש שיבואו תרנגולים וידרכו עליה וישברו אותה, כופה עליה כלי ולא יגע בה, מפני שהיא מוקצה. וכתב הרשב"א (שבת כ"ט), שאדם שהולך ביער וכדומה והוא עי"ף, מותר לו לשבת על אבן, ואף שהיא מוקצה, אסור לטלטל אבנים בשבת לא בהפגנה ולא שלא בהפגנה... מותר ליהנות ממוקצה מבלי לטלטלו. אדם שהולך ברחוב בשבת ופגש אותו חבירו, והחבר הזה טרחן, יש בטלנים שלא יודעים לקצר, והוא מדבר ומדבר... יש רכב בצד ורוצה להישען עליו, הדין הוא שמותר, ולמרות שהרכב מוקצה, אבל הוא לא מטלטל אותו, ואפילו שיש קפיצים והרכב קצת זז, אבל אינו נעקר ממקומו. וכן כתב הגאון

אפילו באלף משום חומרא דחמץ, וכדעת התוספות. ולשיטת הרמב"ם שחמץ בפסח אינו בטל אפילו באלף משום שהוא דבר שיש לו מתירין, גם בערב פסח בצהרים אינו בטל בששים מאותו הטעם.

לטעמיה אזיל

יא. על פי זה יש לבאר שהרמב"ם סבר שחמץ חוזר וניעור בפסח, ובערב פסח אינו בטל אפילו באלף, כי הוא דבר שיש לו מתירין, אבל לדעת מרן השלחן ערוך חמץ אינו חוזר וניעור, ולטעמיה אזיל שכתב שבערב פסח החמץ בטל בששים, כיון שחכמים שהחמירו משום חומרא דחמץ, החמירו רק בנתערב בפסח עצמו, ולא שיהיה חוזר וניעור בפסח, ובערב פסח שהיה איסור נתבטל בששים היתר. ומעתה כתב החיד"א בברכי יוסף (סימן תמוז ס"ג) ליישב את דברי הראב"ד שדימה תערובת חמץ בכשר לצמר גמלים וצמר רחלים (ראה לעיל אות ד-ה), מאחר שבחמץ יש צד איסור שבערב פסח אחר חצות נחשב איסור ככל האיסורים ובטל בששים לדעת מרן, לכן הוא מתבטל ברוב כשר. תראו איזה מהלך יפה! גם לגבי הכשר כלים, כתב מרן השלחן ערוך (סי' תנא סעיף ד): כלים שמשמשים בהם באש כגון שפודים ואסכלאות, צריכים ליבון. רואים שסובר שחמץ נחשב כאיסורא בלע, ולטעמיה אזיל שחמץ הוא איסור שבטל בששים בערב פסח, ואינו חוזר וניעור בפסח, אבל הרמב"ם לשיטתו כתב שכל כלי החמץ הכשרם בהגעלה. כל אחד יחשב לפני שירדם בלילה איך מרן בשלשה מקומות הולך לשיטתו שחמץ בפסח אינו חוזר וניעור, ומה יענה על כל זה חכם בן ציון.

פתירה בשלחן ערוך

יב. מה שאמרנו על פי דברי השלחן ערוך בסימן תנ"א שהצריך ליבון, שחמץ איסורא בלע, תדעו שיש סתירה לזה מהשלחן ערוך בסימן תנ"ב (סעיף א), שכתב שיש לזיהר להגעיל קודם זמן איסורו של החמץ שהוא שעה חמישית בערב החג, כדי שלא יצטרך לדקדק בכמה דברים, כי ישנן כמה קולות כשמגעילים לפני זמן איסורו של החמץ, ומהם שאין צורך להקפיד שלא ינחו המים מרתיחתם, וכן שמגעילים אפילו כלי יזומו, וכן שלא מקפידים להגעיל כלי גדול שבליעתו מרובה עם כפיות וכדומה שבליעתו מועטת. ובבית יוסף (שם) ביאר בשם הרא"ש (ע"ז פ"ה סימן לו, ופסחים פ"ב סימן ז) והר"ן (ס"פ כל הבשר מד ע"א), שלפני זמן איסורו החמץ בגדר "היתרא בלע", וכיון שטעם החמץ עובר למים וחוזר לכלי, זהו בגדר נ"ט בר נ"ט דהיתרא, אבל לאחר זמן איסורו הוא נ"ט בר נ"ט דאיסורא. נמצא שמדברי מרן בסימן תנ"א משמע שחמץ איסורא בלע, ואילו בסימן תנ"ב משמע שחמץ היתרא בלע?

הרב פראנק בהר צבי (חאו"ח ס"י קצו). ואם נשען על משאית היא לא זזה כלל, ורק צריך להיזהר שלא תידלק אזעקה וידלקו נורות, יש בזה גם גזל שינה...

לפני 35 שנה הבאתי רב אחד לכולל "חזון עובדיה" שימסור שיעור, מרן היה אומר לי, תעודד רבנים צעירים שיתנו שיעורים. והיו שם אברכים אריות. הרב הזה דיבר ואמר שאסור להישען על מכונת בשבת. האברכים הסתכלו עלי, הרי בילקוט יוסף (שבת ב' ע"ב שכב) כתוב שמותר! והביא ראייה מהירושלמי שביצה שנולדה ביום טוב אסור לגעת בה מפני שהיא מוקצה. אני ישבתי לידו, ובדרך כלל ראש כולל שמזמין מישהו לדבר מכבד אותו ולא מפריע לו באמצע, אבל אם הוא טועה מה אפשר לעשות... אמרתי לאותו חכם בלחש: מחילה, שאני ביצה שהיא עגולה, וברגע שנוגע בה אפילו נגיעה קלה, היא זזה ונעקרת ממקומה, אבל סתם מוקצה שלא נעקר ממקומו איפה כתוב שאסור. הוא ביטל ואמר: אף על פי כן... וכרגיל נשאר בדעתו. אבל להלכה זה מותר.

על כל פנים ביצה שנולדה ביום טוב, אפילו נתערבה באלף ביצים אחרות, כגון בלולים שהביצה נופלת ומתגלגלת לביצים רבות אחרות, כולן אסורות, ועד שתאכלנו באיסור - ביום טוב, תאכלנו בהיתר - במוצאי יום טוב (ביצה ג: ש"ע או"ח ס"י תקיג ס"א וס"ב, וי"ד ס"י קב ס"א). כך פירש רש"י (ביצה ג:), ואמנם הר"ן (נדרים נב) הסביר טעם אחר, שכיון שעתידי להיות מותר, הרי זה כמין במינו שאינו בטל, וכרבי יהודה. ⁹ אולי מה שאמרנו עכשיו קצת קשה, אבל אמר לי פעם הרב צדקה, בכל שיעור תגיד משהו קשה, כדי שאותם בעלי בתים שעובדים כל היום, אמנם קובעים עתים לתורה, אשריהם ואשרי חלקם, אבל שידעו מהי התורה שלנו, ויבינו שלא הכל קל, פרשת השבוע, מסילת ישרים, אלא ישנם גם דברים של עומק, קושיא, תירוץ, סתירה, לטעמיה אזיל... איזה יופי! אין דבר כזה להבדיל בקוראן, אני לא מכיר, אבל מסתמא... רק על התורה שלנו נאמר "הנחמדים מזהב ומפז רב ומתוקים מדבש ונופת צופים" (ההלים טו, יא).

יישובים לסתירה

יג. אלא הביאור על פי דברי הריטב"א (סוף ע"ג), שעולם חמץ היתרא בלע, ולגבי סוג הכשר מחמירים לכתחילה משום חומרא דחמץ. ועוד יש לומר על פי מה שכתב הפרי מגדים בספרו ראש יוסף (הולין ק"א): שטעם ההיתר של ג"ט בר נ"ט הוא משום שהטעם נעשה קלוש ביותר, ולפי זה לעולם מרן סובר כדעת שני עמודי ההוראה הרי"ף והרא"ש שחמץ הוא "איסורא בלע", ולכן הצריך ליבון לשפודים, ומה שהיקל בהגעלת כלים קודם זמן איסור חמץ, כי הטעם הבלוע בהם הוא טעם קלוש, ולא מחמירים בו להחשיבו כ"איסורא בלע". וכן כתב בחזון עובדיה (פסח עמ"ק) בשם מהרר"א במקראי קודש (דף קסט ע"ב). נפקא מינה בין התירוצים, מה הדין בדיעבד אם הכשיר שפודים ואסכלאות בהגעלה, לתירוץ הראשון מועיל, כי מעיקר הדין די לו בהגעלה, ורק משום חומרא דחמץ החמירו, ולתירוץ השני לא מועיל [א.ה.]. עיין עוד ביביע אומר ח"ח חאו"ח סי' מג אות ב].

בריקת הספרים

יד. מרן זצ"ל לא היה בודק את הספרים לפני פסח, הוא לא גר בבני ברק... היו לו בספרייה עשרים אלף ספרי קודש, ותתארו לעצמכם שהיה בודק הכל... זה ביטול תורה, עושים ביטול וגמרונו, שהרי פירורים לא חשיבי (פסחים י). ביביע אומר ח"ז (חאו"ח סי' מג) יש על כך תשובה יפה, וכתב שלא צריך לחוש ולבודק את הספרים. מי שרוצה להחמיר באותם ספרים שלומד בהם בפסח, כגון גמרא פסחים, שלחן ערוך ומשנה ברורה חלק ה', חזון עובדיה פסח, ילקוט יוסף פסח ג' כרכים, ינענע את הדפים ויבדוק אותם מחמץ. פעם הייתי בביתו של הגרש"ז אוירבך בחול המועד פסח, וראיתי שהיה סוגר את הספרייה עם ניילון וקרשים, אבל זה חומרא דחמץ ולא מעיקר הדין.

שלחן כיוור ושיש

טו. יש הרבה דברים שמחמירים בהם, למשל, מעיקר הדין שלחן אינו צריך הכשר, ואפשר לשים עליו מפה ולאכול, ואבל נהגו להחמיר ולערוך עליו מים רותחים מכלי ראשון, אם אין חשש שיתקלקל, כי לפעמים נשפך עליו מרק מהסיר (ש"ע סי' תנא ט"ז), וכתב הכף החיים (ס"ק רלב) שזהו לחומרא בעלמא, כי על פי רוב לא נשפך על השלחן אלא מכלי שני. **כיוור חרסיה וכן השיש, גם כן נוהגים להכשיר אותם על ידי עירוי מים רותחים מהקומקום, כי רוב בליעתם בעירוי. והאשכנזים מחמירים לחמם אבן ולשפוך המים הרותחין על האבן כנגד הכיוור. ומי שרוצה להחמיר וגם לעטוף את השיש והפלטה בנייר כסף, תבא עליו ברכה, כי זו חומרא שנהגו בה כיום ישראל קדושים.**

עגלת הגשה

טז. כשנכנסתי לרבנות ראיתי חוברת הנחיות להכשרת כלים, וכתבו שם **שעגלה** שמוליכים בה אוכל בבתי מלון ובמסעדות, או אדם פרטי שקנה לביתו עגלה באלף ₪, צריכה הגעלה. קראתי לכותב ואמרת לי, איך אפשר להגעיל עגלה, על מה אתה מדבר?... אמר, יש דודים גדולים בויז'ניץ... אמרת לי: לא צריך הגעלה, אמנם לפעמים נשפך שם אוכל מהקערות שהם כלי שני, אבל זה עירוי, וכבולעו כך פולטו, לכן הכשרה בעירוי, דהיינו שישפוך עליה רותחין וכך יכשיר אותה. היו בחוברת כל מיני חומרות בלי טעם ובלי ריח, ותיקנת.

משטח גז ופלאטה

יז. גם על **משטח הגז והפלאטה החשמלית** יעשה עירוי, כי רוב הבליעה על ידי שנשפך רוטב, ואף שלפעמים אדם לוקח לחם ופיתות מהמקפיא ומניח על הפלאטה ישירות, אבל רוב בליעתה בעירוי, ובכל כלי הולכים אחר רוב תשמישו, איך בלע. מי שרוצה להחמיר שיעשה גם עירוי וגם יעטוף בנייר כסף. זו חומרא טובה. אבל על השיש והכיוור לא צריך, מרן זצ"ל לא היה עוטף בנייר כסף את כל הבית... יש כאלה שעוטפים בנייר כסף גם את הברז, כי אולי פתח את הברז מים חמים, ובכיוור היו שיירי פיצה, והזרם חיבר לברז למעלה מדין 'ניצוק חיבור' (ע"ט"ז י"ד סי' קה סק"ו), אבל מן הדין לא צריך.

מנהגו של מרן זצ"ל

יח. מרן זצ"ל לא היה עוזר לרבנות בהכנות לפסח, אנחנו הילדים כשהיינו קטנים היינו עוזרים, אבל מרן היה יושב ולומד, והרבנות לא ביקשה ממנו עזרה. אבל בערב פסח אני זוכר שהיה נכנס למטבח ועושה שני דברים, דבר

ראשון בזמנו היה מכין חרוסת של העיראקים, וגם כן היה מכשיר את המטבח, מרתח מים ושופך אותם על משטח הגז, ואת ראש הגז היה לוקח בצבט ומכניס למים רותחים שעל האש, 'שיקע צרינו בתוכו'. כל זה לקח חצי שעה, לא ביטול תורה גדול, כדי לעזור לרבנות. כך היה לפני חמשים וששים שנה.

מיחם ופינג'אן

יט. פעם בחנתי אברכים על איסור והיתר, ושאלתי אותם אם צריך להכשיר **מיחם** חשמלי, או מיחם שמניחים על הפלאטה, שמחממים בו מים, וכן **פינג'אן** שעושים בו תמצית תה - לא יודע אם מצוי היום, אולי אצל הפרסים - שהרי לא מבשלים בו אטריות. האברכים אמרו לי: לא צריך הכשר, כי רוב בליעתו מים ולא חמץ. אמרתי להם, רבותי, זה לא נכון, והבאתי להם ראיה משלחן ערוך מפורש (סימן תנא סעיף כה) שכתב בזו הלשון: כל כלי השתיה, בין צלוחיות בין כוסות, מותרים בשטיפה, בין שהם של זכוכית, בין שהם של עץ, בין שהם של מתכת, בין שהם של חרס, ואף על פי שלפעמים נותנים בהם לחם חם - לפעמים מטבילים ביסקוויט בתה או הקפה - כיון שרוב תשמישן אינו אלא בצונן סגי בשטיפה, שלא הלכו בכל כלי אלא אחר רוב תשמישו. ע"כ. וממה שכתב הטעם שהוא משום שמשתמשים בהם רוב פעמים בצונן, ולא כתב הטעם משום שעל פי רוב אין משתמשים בכלי זה בחמץ, משמע שרק לענין אופן השימוש הולכים אחר רוב תשמישו, אם הרוב ביבש צריך ליבון ואם הרוב בלח מספיק הגעלה, אבל לעצם בליעת חמץ אפילו אם רוב בליעתו אינו בחמץ, אפילו הכי צריך הכשר. כך ביארתי בשלחן ערוך, והוספתי להם מה שכתב הרמ"ע מפאנו (סי' צ"ג) להסביר למה לא חוששין למיעוט, כי סתם כלים אינם בני יומן, וחכמים הם שהחמירו, ולכן לא חששו למיעוט אלא הולכים אחר רוב פעמים איך משתמשים בכלי. וכל מי שיקרא היטב את הרמ"ע מפאנו יראה שרק לגבי איך השתמשתי בכלי ביבש או עם רוטב, בזה הולכים אחר רוב בליעתו, ולא אם השתמשתי ברוב חמץ או לא. היה שם חכ"א שאמר שכוננת מרן בכלי שתיה היינו כשרוב תשמישם בחמץ, כלומר שברוב פעמים שותים בהם בירה... ותמוה שמעמיד אוקימתא דחוקה ולא נכונה, כי בפשטות בכלי שתיה שותים את כל סוגי המשקאות שאינם חמץ.

הגע עצמך

כ. יש מי שרצה לדייק מהבן איש חי (שנה ראשונה פרשת צו סעיף יב ד"ה וכתוב) והרב פעלים חלק ג' (חאו"ח סימן כה בד"ה הנה), שכתב שרוב התבשילים שלהם היו אורז, בשר וירקות, ולא חמץ, ובכל כלי הולכים אחר רוב תשמישו, ולכן מקילין בהכשרם. אולם זה לא נכון, כי בבא"ח צירף כמה צירופים וזה רק צירוף אחד שרוב פעמים מבשלים אורז לבד, והוא עצמו ברב פעלים במקום אחר (ה"ד חאו"ח סימן יז), הצריך הכשר ליבון לכירים, אף שרוב תשמישו אינו לחמץ, כי החמץ להיכן הלך? הגע עצמך, אדם שקונה מחבת יד שניה מערבי בשער שכם, ואומר לו הגוי: עשו בזה רק חביתה וביצה עין, אבל פעם אחת לפני כמה שנים עשה בזה טריפה או נבילה. ודאי שצריך להכשיר, כי טעם הטרפה להיכן הלך? והוא הדין בחמץ, שמיחם שמשתמשים בו במים חמים, ופעם אחת הניחו על המכסה קוגל אטריות - קוגל תפוחי אדמה כשר לפסח... - או בורקס או פיתות, המיחם בלע וצריך הכשר, ואף שבלע יבש, אבל הבליעה הייתה על ידי אדם שנפלדו למים, ולכן צריך הגעלה. וגם פינג'אן שהיה מונח על הפלאטה ועל השיש, מן הסתם במשך כל השנה נגע פעם אחת בשיירי עוגה הנמצאים על השיש, כולם אוכלים עוגה בשבת בצהרים... וצריך הכשר.

כאמור רוב תשמישו היינו איך השתמשתי בכלי, ביבש או ברוטב, ולא אם הרוב חמץ או לא. זה יסוד חשוב. ועל כן שפודים ואסכלאות שרוב שימושם בבשר, שהוא כשר לפסח, ופעמים נותנים בהם פירורי לחם יבש, לא הולכים בזה אחר הרוב, אלא צריך ליבון. כן מבואר במגן אברהם (סימן תנא ס"ד) לענין חצובה, דמה שהצריך הרמ"א שם ללבנה, היינו מפני ש"לפעמים" נשפך עליו תבשיל חמץ, ומשמע דאף שאין רוב תשמישו בחמץ אלא רק לפעמים אפילו הכי חצובה צריכה ליבון, ולמרן הגעלה. וכן משמע עוד כמה שכתב (בס"ק נא) לגבי שפוד. וכן מבואר במשנה ברורה לגבי מדוכה שצריכה הגעלה, וכן מבואר להדיא בחזון איש, וכך ההלכה. והארכנו בזה בס"ד בילקוט יוסף פסח כרך ב' (עמ"כ שמו). האברכים צריכים לשקוד בימים אלה ללמוד בספריו של מרן חזון עובדיה וילקוט יוסף, להיות בקיאים בהלכות פסח עם הטעמים, ולא בספרי קיצורים.

- עבר הגהת מרן הראש"ל שליט"א -